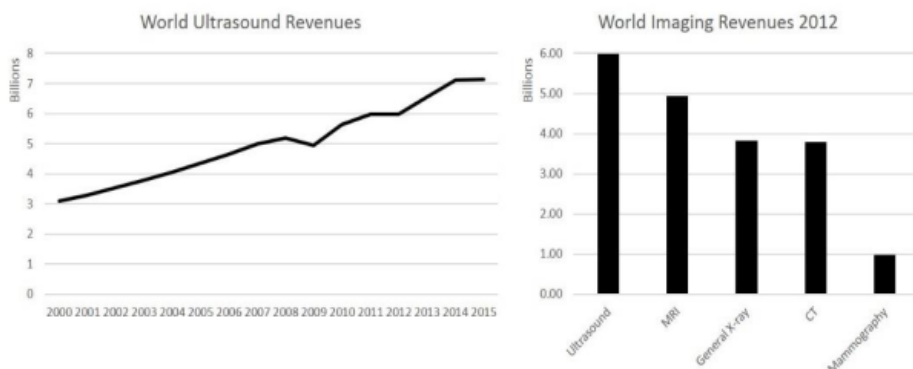

Biofizika gyakorlat Ultrahang jegyzőkönyv:

A gyakorlat célja

Ha vetünk egy pillantást az alábbi ábrára rögtön megértjük miért olyan fontos az ultrahang megismerése az orvostechnológiában.

Forrás: Ultrasound: Case Histories of Significant Medical Advances, Harvard Business School Accounting & Management Unit, Working Paper No. 20-003 (2019)

A gyakorlat során tehát jobban megismertük az ultrahang tulajdonságait, valamint felhasználását az orvosi képalkotásban.

Gyakorlaton elvégzett feladatok

1. Az ultrahang terjedési sebességének meghatározása levegőben.
2. Eltérő közegekkel töltött fantom vizsgálatok.
3. Carotis érátmérő mérése.

Használt anyagok és eszközök, fontos körülmények

Egy ultrahang adóvevő, egy reflektáló felület, gumikesztyűk különböző közegekkel töltve és végül egy orvosi ultrahang készülék.

Rövid elméleti összefoglalás

A levegőben terjedő hang longitudinális nyomáshullám, amely ott körülbelül $340 \frac{m}{s}$ sebességgel terjed. A vízben

ennél gyorsabban, $1500 \frac{m}{s}$ körüli sebességgel halad. A szilárd anyagokban transzverzális és longitudinális

hullámok is terjedhetnek, ezek közül az utóbbit nevezzük hangnak. Az ultrahang az emberek számára ugyan nem, de többféle állat számára hallható, közismert, hogy a kutyák reagálnak rá. A denevérek és a delfinek azonban maguk is állítanak elő ultrahangot, amit a tájékozódáshoz használnak fel. Ultrahangnak a 20 kHz-nél nagyobb frekvenciájú hangot, azaz a nagyfrekvenciás hanghullámot nevezzük.

Az ultrahang-diagnosztikában szerepet játszó szöveti tulajdonságok

1. Terjedési sebesség (c)

A képző ultrahang-diagnosztikában a léptékhelyes, aránytartó ábrázolást az a körülmény teszi lehetővé, hogy a lágyrészekben és folyadékokban az ultrahang terjedési sebessége közel állandó: $1540 \frac{m}{s}$. Csontokban ez a terjedési sebesség lényegesen nagyobb, ezért a csont valódi méretéhez képest vékonyabbnak látszik (pl.: magzati koponyacsont). Gázokban, folyadékokban és lágyrészekben az ultrahang longitudinális hullámként, azaz sűrűsödések és ritkulások sorozataként terjed. A terjedési sebesség és az ultrahang frekvenciája meghatározza a hullámhosszt. A kisebb hullámhossz, vagy ami ugyanaz, a nagyobb frekvencia jobb felbontóképességet eredményez, mert egymáshoz közelebb eső képelemek válnak megkülönböztethetővé. Így a keletkező kép részletgazdagabb és pontosabb lesz.

2. Akusztikus impedancia (Z)

Bármely közeg akusztikus impedanciája: a sűrűség és terjedési sebesség szorzata: $Z = \rho \cdot c$. Reflexió kizárólag két különböző akusztikus impedanciájú közeg határfelületéről jön létre. (Ez egészen általánosan értendő: határfelület van egy oldat különböző koncentrációjú rétegei között is.) Minél nagyobb a két akusztikus impedancia közötti különbség, az ultrahangnyaláb annál nagyobb hányada reflektálódik, és annál kisebb hányada hatol át a határfelületen. Minden határfelületre meghatározható a reflexió együttható:

$$\alpha = \frac{\text{reflektáltintenzitás}}{\text{kisugárzottintenzitás}}$$

A készülékekben feldolgozásra kerülő echók amplitúdója a reflektált intenzitással

arányos. Echószegény területeknél viszonylag homogén, echódús területeknél viszonylag inhomogén, sok határfelületet tartalmazó közegre kell következtetni. A lágyrész-levegő határfelület akkora reflexiót okoz, hogy a mögöttes területek nem vizsgálhatók. Ezért:

- zavarják a gázos belek a pancreas vizsgálatánál,
- (és a nagy csillapítás miatt) nem vizsgálható a légtartó tüdő. Ugyancsak a rendkívül nagy reflexiók miatt láthatók „akusztikus árnyékok” a bordák és egyes epekövek mögött.

3. Ferde beesés

Ha az ultrahang változó vastagságú rétegeken halad át, lehetnek határfelületek, melyek nem párhuzamosak és az áthaladás nem merőleges. Ilyenkor az ultrahangnyaláb beesési szöge a határfelületen eltér a kilépési szögtől (a beesési merőlegeshez mérve). E két szög közötti összefüggést a határfelület két oldalán érvényes terjedési sebességek határozzák meg. Kis méretű cysták pungálásakor (a laza tömeg vezetésén és a tő elgörbülésén túl) gondot okozhat, hogy a cysta nem pontosan ott van, ahol a képen látszik. Ezért punkciónál mindig az ernyőn kell megfigyelni, hogy merre halad a tő hegye.

4. Csillapítás

A szöveteken való áthaladásakor az ultrahang intenzitása az abszorpció, a szóródás, a nyaláb széttartása és sok egyéb nehezen tisztázható körülmény miatt csökken. Ez a csökkenés – melyet pontatlanul nevezünk abszorpciónak – szövetspecifikus, de a hangút hosszán (cm) kívül a frekvenciával is nő. Ezért kell az áttekintő, nagyobb mélységekre irányuló vizsgálatokat alacsonyabb frekvenciájú transzducerekkel (pl. 3,5 MHz) végezni. A nagyobb mélységből jövő echók abszorpcióját nagyobb erősítéssel kompenzálják: ez a TGC = time gain compensation (mélységfüggő erősítés).

Gyengülési törvény: $J = J_0 e^{-\mu x}$

Csillapítási tényező: $\alpha = 10 \cdot \lg \frac{J_0}{J} [\text{dB}] = 10 \cdot \mu \cdot x \cdot \lg(e)$

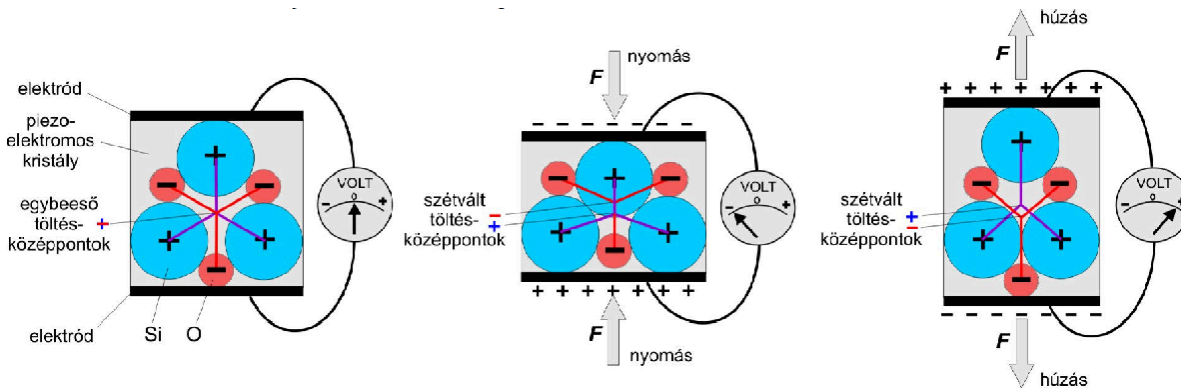
Reflexió: $R = \frac{J_R}{J_0} = \left(\frac{Z_1 - Z_2}{Z_1 + Z_2} \right)^2$

Az ultrahangyaláb előállítás

A diagnosztikai készülékek transzducereiben az ultrahangot ólom-zirkonát-titanát (PbZT) vagy poliviniliden-fluorid (PVDF) alapú piezotárcsák, ill. szeletkék állítják elő. Ezek úgynevezett vastagsági rezgők, melyek a rájuk kényszerített elektromos rezgéscsomagnak megfelelően csillapodó mechanikus vastagsági rezgést végeznek.

A hullámok detektálása, direkt piezoelektromos hatás: elektromos polarizáció (P), amely bizonyos kristályokban mechanikai deformáció hatására lép fel:

$P = d \times \frac{F}{A}$ d = piezoelektromos együttható (m/V), F/A = feszülés

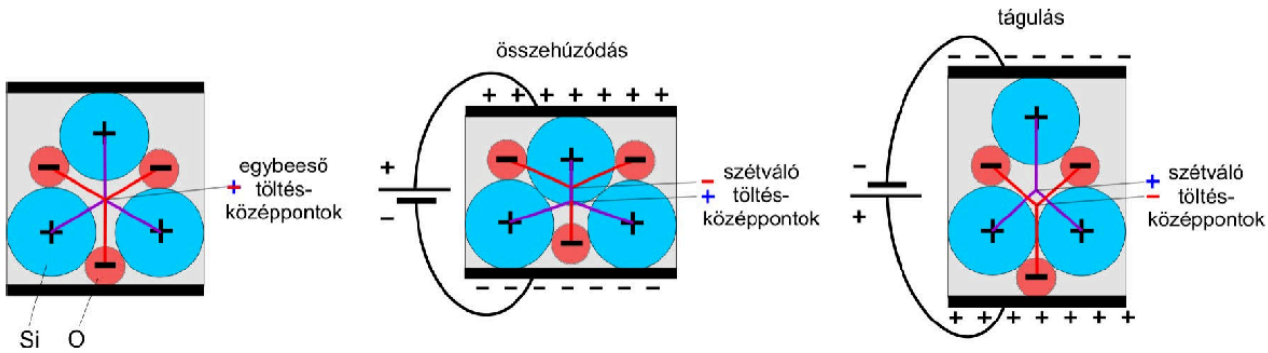
2. ábra. A direkt piezoelektromos hatás szemléltetése.

A hullám keltése során pedig, Inverz piezoelektromos hatás: elektromos tér hatására fellépő alakváltozás, deformáció:

$\frac{\Delta l}{l} = E \times d$ Δl = megnyúlás, E = elektromos tér, d = piezoelektromos együttható

Rezonancia lép fel, ha az alkalmazott váltófeszültség frekvenciája megegyezik a kristály saját frekvenciájával (rezonancia frekvencia). Típusos ultrahang frekvencia >1 MHz. Gyakran használt piezoelektromos kristályok:

kvarc ($d = 3 \times 10^{-12} \frac{m}{V}$), ammónium-dihidrogén foszfát, ólom-cirkónium-titanát (PbZT), stb.

3. ábra. Az inverz piezoelektromos hatás szemléltetése.

Első mérés

Az ultrahang terjedési sebességének meghatározása levegőben A-módú felvétel segítségével. Távmérés az impulzus-echo elv alapján.

Δt idő alatt az UH impulzus $2d$ utat tesz meg, tehát d távolság: $d = \frac{c \cdot \Delta t}{2}$

```
aHangsebsegek = table([346;1482;1540], 'VariableNames', ...
    {'Hangsebesség'}, 'RowNames', {'Levegő (25 °C)', 'Víz (20 °C)', 'Lágy szövet'});
aHangsebsegek.Properties.VariableUnits = {'m/s'};
disp(aHangsebsegek)
```

	Hangsebesség
Levegő (25 °C)	346
Víz (20 °C)	1482
Lágy szövet	1540

```
terjedesiSebessegek = table([50e-2;60e-2;70e-2;80e-2], ...
    [2.86e-3;3.44e-3;4.04e-3;4.62e-3], 'VariableNames', {'d', 'dt'});
disp(terjedesiSebessegek)
```

d	dt
0.5	0.00286
0.6	0.00344
0.7	0.00404
0.8	0.00462

A fenti egyenlet alapján: $c = \frac{2 \cdot d}{\Delta t}$

Ez alapján az illesztés:

```
terjedesiSebessegek.c = (2 * terjedesiSebessegek.d)./(terjedesiSebessegek.dt);
disp(terjedesiSebessegek)
```

d	dt	c
0.5	0.00286	349.65

```
0.6 0.00344 348.84
0.7 0.00404 346.53
0.8 0.00462 346.32
```

```
[illesztes, gof] = fit(terjedesiSebesegek.dt, terjedesiSebesegek.d, 'c/2 * x + b');
```

Warning: Start point not provided, choosing random start point.

```
disp(illesztes)
```

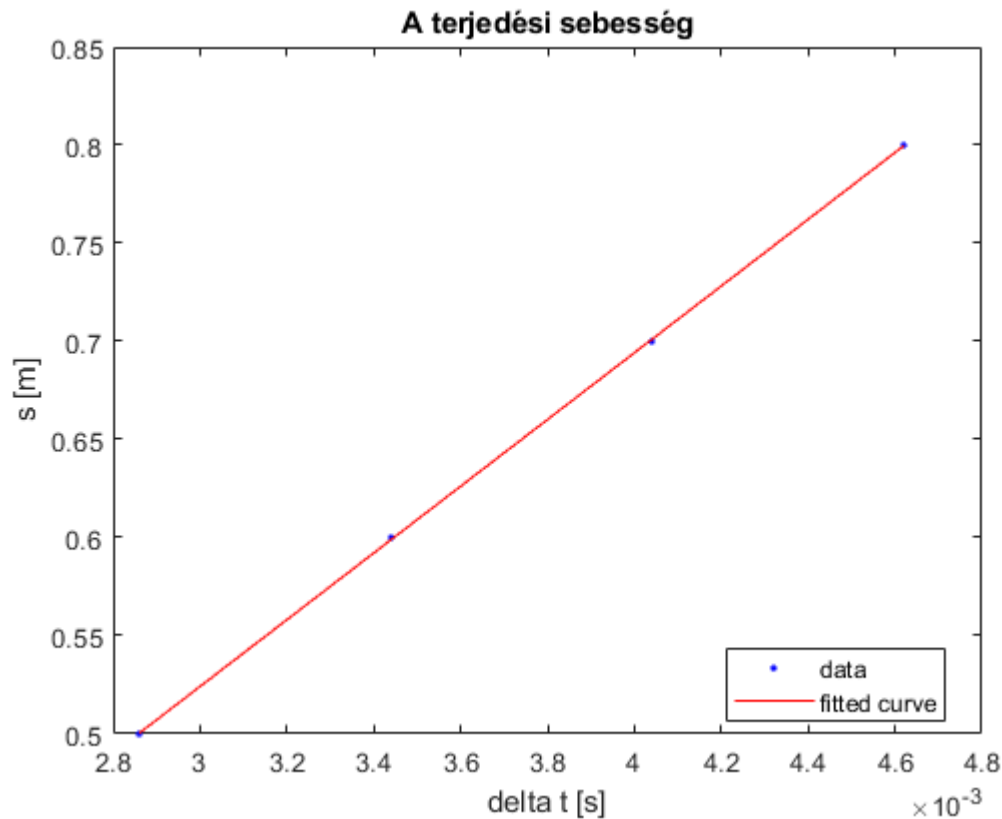
```
General model:
illesztes(x) = c/2 * x + b
Coefficients (with 95% confidence bounds):
b = 0.01398 (0.0006095, 0.02734)
c = 340.1 (333.1, 347.2)
```

```
disp(gof)
```

```
sse: 2.3137e-06
rsquare: 1.0000
dfe: 2
adjrsquare: 0.9999
rmse: 0.0011
```

Ábrázolva:

```
figure
plot(illesztes,terjedesiSebesegek.dt,terjedesiSebesegek.d)
title('A terjedési sebesség')
xlabel('delta t [s]')
ylabel('s [m]')
legend('Location','best')
```


A terjedési sebesség:

```
disp(illesztés.c)
```

```
340.1203
```

Ez nagyságrendileg meg is felel a hang terjedési sebességének levegőben.

Most számítsuk ki egy ismeretlen távolságra lévő elem távolságát.

```
deltaT_ismeretlen = 4.32e-3;
d_ismeretlen = (illesztés.c * deltaT_ismeretlen) / 2
```

```
d_ismeretlen = 0.7347
```

Vagyis 73.47 cm-re helyezték el a tárgyat.

Második mérés

Eltérő közegekkel töltött fantom vizsgálata B-módban és a közegekre vonatkozó hangsebességek meghatározása.

$$c_{\text{közeg}} = c_{\text{viz}} \cdot \frac{d_{\text{viz}}}{d_{\text{közeg}}}$$

```
d_viz = 18.5e-3;
d_glicerín = 15.3e-3;
d_alkohol = 22.8e-3;
```

Ez alapján a hangsebességek:

A terjedési sebesség glicerinben:

```
C_glicerin = aHangsebessegek{"Víz (20 °C)", "Hangsebesség"} * (d_viz/d_glicerin);  
disp(C_glicerin)
```

1.7920e+03

A terjedési sebesség alkoholban:

```
C_alkohol = aHangsebessegek{"Víz (20 °C)", "Hangsebesség"} * (d_viz/d_alkohol);  
disp(C_alkohol)
```

1.2025e+03

Harmadik mérés

Carotis érátmérő mérése 2D B-módban

Ezt a mérést sajnos csak megtekintettük a videóban.